

Materials d'educació sexual

Introducció

Materials

1. Sexualitat i plaer

Introducció

Activitats

La sexualitat

- 1 Què ens ensenyen a l'escola
- 2 Què ens diuen els pares
- 3 Què aprenem al carrer: vocabulari sexual
- 4 Què aprenem al carrer: acudits i pintades
- 5 Què aprenem al carrer: les floretes
- 6 La sexualitat dura tota la vida
- 7 La sexualitat en altres cultures
- 8 Els retalls a la sexualitat

El plaer

- 1 Les zones erògenes
- 2 Del sexe oral i d'altres pràctiques
- 3 El bes. Relativisme cultural
- 4 El *Petting* o la dignificació de les "pràctiques menors"
- 5 La grandària del penis
- 6 L'orgasme
- 7 Els grecs i el plaer
- 8 Plaer i orientació sexual
- 9 El "no-plaer" en altres cultures: l'ablació
- 10 Quan el plaer és a costa de l'altre

2. El cos i els seus complexos

Introducció

Activitats

Anatomia i fisiologia

- 1 La primera regla i la primera ejaculació
- 2 Què tinc ací baix: els genitals masculins
- 3 Què tinc ací baix: els genitals femenins
- 4 Si fórem de veritat iguals...
- 5 Aprenent sobre el cos: un poc de fisiologia
- 6 Veritats i falsedats del cos

Autoestima i figura corporal de moda

- 1 L'autoestima.: descobrint distorsions
- 2 L'autoestima depèn de tu
- 3 El cos de moda: un poc d'història
- 4 Anem de botigues
- 5 Els complexos

- 6 La bàscula: aqueixa gran enemiga
- 7 L'anorèxia

3. Autoprotecció: habilitats de negociació de sexe segur

Introducció

Activitats

Anticonceptius i malalties de transmissió sexual

- 1 Coneixent els mètodes anticonceptius
- 2 Càlcul dels dies fèrtils
- 3 Coneixent la biblioteca
- 4 El condó, compra'l tu!
- 5 Pinta el condó
- 6 Em pica... Visita al CPF
- 7 Correu sentimental
- 8 Les dones i la sida
- 9 Avortaries?
- 10 L'avortament: un dret

Les habilitats de negociació del sexe segur

- 1 Frases de pressió. Egoisme i manipulació
- 2 Decidim o decideixen per nosaltres?
- 3 Ser assertiu: el dret a no ser manipulat
- 4 No s'acaba el món si no t'estime
- 5 Aprenent a dir no
- 6 Definir bé les situacions. Evitar l'ambigüitat
- 7 La comunicació sincera
- 8 Anem a fer-ho... si volem
- 9 Pel·lícula: *Kids*, de L. Clark
- 10 Metes i valors
- 11 *L'amor també és això*, de L-D Lavigne
- 12 Val la pena arriscar-se?
- 13 Dansa d'activació: estimar i menysprear
- 14 La seducció corporal i verbal
- 15 Pel·lícula: *Las amistades peligrosas* d'S. Frears

4. Amor, parella, família i altres models

Introducció

Activitats

L'amor i l'espai personal

- 1 Què és l'amor?
- 2 Què ens diuen...les revistes de xiques
- 3 Què ens diuen...els contes infantils
- 4 Què ens diuen...les cançons d'amor
- 5 Expectatives: la meua història d'amor favorita
- 6 Teories de l'amor
- 7 L'Espai Personal i els models dels vincles amorosos

La parella, la família i altres models

- 1 La família: poder, treball i sentiments
- 2 Altres paternitats
- 3 Una discussió familiar
- 4 Està canviant la família: una mirada a la premsa

- 5 Una mare transsexual
- 6 L'amistat entre dones: més enllà de la parella
- 7 Matrimoni: avantatges legals
- 8 Necessites tractament?
- 9 La parella i la moral
- 10 Pel·lícula: *El otro lado de la cama* de Gómez Pereira
- 11 El LAT: *living apart together*
- 12 Barons, dones, intertextuals... Tant se val!
- 13 Pel·lícula: *Todo sobre mi madre* de P. Almodóvar

5. Educació per a la igualtat

Introducció

Activitats

Sexe i gènere

- 1 Diferències entre sexe i gènere
- 2 Identitat i orientació
- 3 Educació de gènere
- 4 Les pressions de la virilitat
- 5 Els homes i la violència
- 6 Pel·lícula: *Sólo mía*
- 7 La violència contra les dones
- 8 Models masculins
- 9 Feminisme i masclisme
- 10 Mites i dades: relacions entre els gèneres
- 11 Pinta la teua samarreta d'igualtat

L'encara llunyana igualtat

- 1 Expectatives laborals
- 2 L'àmbit acadèmic
- 3 Estatus de les dones en la societat actual
- 4 Professions d'homes?
- 5 Mateix treball, diferent jornal
- 6 La doble jornada
- 7 Quotes de participació
- 8 Documental: "Mujeres y poder a través del techo de cristal"
- 9 La discriminació a l'esport

Dona i mitjans de comunicació

- 1 La discriminació del llenguatge
- 2 Dones: excloses del discurs
- 3 Dones, mares o esposes de... El sexisme en els mdc escrits
- 4 Dones a la publicitat
- 5 Annex per al professorat: el sexisme en el llenguatge

Bibliografia

Educació sexual a l'escola: objectius

No hi ha costum ni tradició al nostre país d'educar la sexualitat. Fa enveja veure com el Consell suec per a l'educació pública periòdicament, des del 1945, un manual d'educació sexual per a orientar la tasca del professorat i que, a més a més, el revisa freqüentment i hi introdueix les noves visions i els canvis que en la societat es van donant¹. Encara produeix més perplexitat endinsar-se en les discussions que plantegen, en la valoració de l'homosexualitat, en la consideració de l'avortament, en la introducció d'una concepció sexual no merament reproductiva, en la relació d'emocionalitat i educació... Tot plegat ens produeix una enveja tan sana, que no ens hem pogut estar d'intentar acostar el nostre país a aquesta utopia real, encara que els anys llum que ens hi separen impliquen un esforç afegit.

Adolescents

Malgrat les carències esmentades, i motivats per elles també, pensem que cal una acció decidida i eficaç en aquest terreny. Però per a fer-ho, hem de tenir en compte la situació dels nostres adolescents, immersos com estan en dos processos paral·lels i discordants alhora: el seu propi creixement i les transformacions de les societats en què viuen.

---

¹ Centerwall, E.: *El amor en la adolescencia*. Ed. Del Serbal, Barcelona, 2000. Aquest és l'últim publicat en castellà. El títol amaga el contingut real, molt més ampli i interessant.

Pares i educadors ens enfrontem a la responsabilitat d'ensenyar-los a viure en un món canviant, heterogeni i també globalitzador, un món amb importants desigualtats socials, geogràfiques i generacionals, que posa davant els joves models masculins i femenins molt diferents: des de representacions del gènere molt tradicionals fins a models més igualitaris, dones i alguns homes que han iniciat un procés d'emancipació personal que comença a subvertir l'ordre establert.

Aparentment hi ha moltes possibilitats d'elecció; realment hi ha massa pressions per a uns joves desconcertats que estan aprenent de fer-se adults. Dels xics s'espera que siguin independents, valents i arriscats i, professionalment, que siguin "algú". De les xiques no es potencia la independència; això sí, convé que siguin comprensives, generoses i atentes, interessades fonamentalment per allò domèstic i relacional.

Les expectatives que té la societat sobre els barons i les dones i les expectatives que té un sexe respecte de l'altre i respecte de si mateix, mediatitzen les eleccions i conformen els sentiments d'uns i altres. Per això és tan necessari integrar el gènere en el treball educatiu. I un dels camps on l'educació revela més mancances és en el de l'educació sexual i de les emocions, i no sols perquè és un camp en què les diferències entre els homes i les dones estan més marcades, sinó perquè normalment és un aspecte que simplement no s'educa. Volem dir que l'educació de la sexualitat i de les emocions no té un lloc establert en l'ensenyament formal del nostre país, i per tant està abandonada als estereotips i prejudicis d'una educació informal que es nodreix fonamentalment de mites, expectatives i pors.

Models d'educació sexual

L'educació afectiva i sexual que es dona a l'escola, tant la formal com la informal, parteix d'un model fonamentalment "biologicista" i està centrada en els riscos associats a l'activitat sexual –sobretot els derivats de la penetració–. Els continguts giren al voltant de l'aparell reproductor, del part o, a tot estirar, del desenvolupament físic de l'adolescència, i es deixen de banda aspectes tan fonamentals com el plaer que reporta la comunicació, l'expressió de l'afecte o l'amor a l'altre; els dubtes sobre la pròpia identitat i els gusts sexuals, els sofriments i els desenganys amorosos o les experiències abusives i doloroses.

L'experiència educativa amb joves ens fa pensar que aquests probablement estan saturats d'un tipus d'educació formal que no cobreix les seues expectatives. Quan a principi de curs comencem les classes d'educació afectivosexual amb els alumnes de Secundària, els preguntem si han rebut ja educació sexual, i la resposta sol ser unànimement que sí, "que a l'escola els han explicat els aparells reproductors, l'embaràs, les hormones i tot això". Aquesta educació és la que normalment s'imparteix a la majoria d'escoles i instituts, fruit d'un model biologicosanitari que redueix la sexualitat a la reproducció i a una sèrie de canvis fisiològics, i oblida els aspectes afectius, personals i de plaer. I no parlem de l'altre model que es difon des de les classes de religió, un model "confessional" que només reprimeix i crea pors.

No sorprèn, per tant, que l'adolescent estiga fart de les moralitats repressores, de les prohibicions i del continu "perill" en què la família, l'església i determinats mitjans de comunicació han convertit el discurs

sobre la sexualitat. La sida, els maltractaments, les violacions, els embarassos... semblen ser els únics temes de què parlem amb els nostres fills, l'única realitat que pareix existir a la televisió o que escoltem dir als rectors... i amb aquest discurs és lògic que es produeix el rebuig.

Ambdós models, el biològic i el moralista, transmeten una concepció problemàtica i conflictiva de la sexualitat, que en ben poc s'assembla a la vivència que tenen, i que no respon a les seues preocupacions i ni interessos. Concretament, el model biologicista, amb la pretesa neutralitat que s'atribueix tot discurs científic, amaga una problemàtica i una conflictivitat real en les relacions afectives i sexuals, però en aquest cas, es tracta d'un conflicte que no té a veure tant amb el desconeixement dels mitjans anticonceptius o de les pràctiques segures, sinó amb una concepció estereotipada de com s'han de comportar els barons i les dones en les relacions sexuals, d'una visió de la sexualitat limitada i estreta i d'una educació sexual que, en definitiva, no qüestiona ni transforma les bases que generen la discriminació sexual.

En tots els casos però, és convenient distingir entre l'*educació formal* i l'*educació informal*. La primera és la que es fa conscientment, bé per professionals normalment dins de l'àmbit escolar o familiar, o també per part d'institucions com l'església. La segona, l'educació informal o incidental, està constituïda per aquelles influències que es donen sense intencionalitat explícita clara, per exemple a través del tracte amb els amics, a través de les pel·lícules o dels mitjans de comunicació, dins i tot de la família i, en general, vivint. Aquesta educació, no la controlem els pares ni els mestres, i els resultats en la vida dels nostres adolescents són dramàtics.

Encara hi ha nombrosos mites que s'oposen a l'educació formal: que fomenta el llibertinatge sexual, que és innecessària a l'edat infantil perquè els xiquets són asexuals, que l'educació sexual banalitzava el sexe, –i aquest perd el caràcter sagrat o misteriós–, que la natura és sàvia i ens ensenya com hem d'actuar, etc. El més senzill per a qui opina d'aquesta manera és, o no educar, o donar una educació exclusivament tècnica i instructiva.

Malauradament, l'absència d'educació sexual formal de qualitat no ompli les vides dels adolescents de misteris, sinó que provoca opinions negatives sobre el sexe –i sentiments de culpabilitats– i el rebuig cap a una vivència personal del sexe al marge dels models establerts –és a dir, repressió. Contràriament, nosaltres pensem que la sexualitat és natural i saludable, que solament hauria de generar sentiments de benestar i que no s'ha de reprimir si es desitja. Si la família, el sistema educatiu i el sistema sanitari reconegueren el dret a l'activitat sexual, s'ocuparien d'afavorir que aquest dret el poguérem exercir, si ho desitjàvem, de forma lliure i responsable.

Hem de tenir clar que educar estem educant sempre, fins i tot quan callem el nostre silenci està mostrant una visió de la sexualitat negativa, vergonyosa o prohibida. És important que prenguem consciència d'aquest fet i passem a l'ofensiva amb una actitud oberta i decidida sobre la sexualitat, una actitud dialogant i comunicativa que mostri la sexualitat com un aspecte de la personalitat que s'ha d'afrontar amb responsabilitat, llibertat i tolerància.

És per això que pensem que no podem abandonar l'àmbit de la

sexualitat a l'educació informal, sinó que hauriem de reforçar l'educació formal des de criteris i valors consensuats i acceptats socialment, de respecte, de tolerància i de llibertat. I per a aquesta comesa caldrà posar-se el xip i emprendre la tasca, sense renúncies i sense vergonyes, des de la família i des de l'escola, amb l'objectiu d'ajudar a viure de la manera més plena i satisfactòria possible la nostra joventut.

Si no comencem a donar una altra educació, uns altres missatges alternatius, els adolescents continuaran responent fidelment als estereotips, i no solament en els aspectes que ja s'han comentat sinó també en el fet de reduir la sexualitat a la genitalitat i l'obsessió per la penetració. Per aquestes raons pensem que és imprescindible i urgent introduir l'educació emocional i de la sexualitat a l'escola. Seguint F. López (1990), proposem un model d'educació sexual professionalitzada, democràtica i oberta, l'objectiu de la qual siga afavorir l'acceptació positiva de la pròpia identitat sexual i l'aprenentatge de coneixements (habilitats socials, motores, actituds...) que permeten viure les diferents possibilitats de la sexualitat en cada edat, segons la persona desitge. Aquesta educació parteix del reconeixement del dret al plaer i de la consideració de la sexualitat com una dimensió positiva. I els continguts són tan diversos com la pròpia vida: biològics, morals, socials, preventius, personals, etc.

Perquè així no podem seguir: no podem continuar abandonant l'educació sexual de la nostra joventut a la irracionalitat i l'absència d'educació assenyada, coherent i positiva a què l'estem condemnant. L'escola i la família han de prendre partit, en el sentit de prendre part activa i militant en el procés de sexuació de les noves generacions. Segur

que en altres aspectes no ens abstenim de la mateixa manera, cert que emprem molt de temps a ensenyar a jugar als futbol o a caçar, a cuinar, a netejar o a tenir cura dels germans; segur que parlem més de polinomis o de la història del món que de la sexualitat. I per què? Què ens fa creure que aquests temes s'aprenen sols? Perquè el resultat és dramàtic, mirem sinó en les nostres pròpies vides. Indubtablement, la sexualitat s'aprèn, però no som nosaltres qui la controlem, sinó tota una sèrie d'interessos poc clars i malintencionats que aporten errors, prejudicis i desconeixement, a més d'infelicitat.

Pel que s'ha exposat, pensem que l'escola ha d'introduir l'educació sexual amb molta més decisió i voluntat, ha d'introduir com a tema transversal en moltes més àrees l'educació afectiva i sexual des d'una perspectiva integradora i humana, ha de potenciar les optatives relacionades amb la coeducació i l'educació sexual i ha de fomentar la informació sexual tant en les àrees científiques com humanístiques que tradicionalment han obviat el vessant sexual i afectiu de les persones.

Coeducació sexual: educar les emocions

Conscients que els alumnes estan presents a l'aula en condicions de desigualtat, ens proposem col·laborar no en l'única educació pretesament neutral, sinó en una coeducació, que parteix d'una situació social sexista, on la dominació d'allò masculí sobre allò femení és un fet real i discriminatori. L'enfocament coeducatiu fa necessari convertir l'aula en un espai on reflexionar sobre el comportament humà, des d'uns pressupòsits no marcats per la jerarquia d'un sexe sobre l'altre, i on els alumnes puguin trobar els instruments de crítica i de coneixement per a

interpretar la realitat en la seua globalitat i no solament des d'una òptica masculina.

Quan ens plantejem educar les emocions, estem coeducant perquè contribuïm a soscar el sistema racionalista propi d'una ciència pretesament neutral. I no sols això, sinó perquè estem col·laborant en el reconeixement i la valoració del que hi ha de positiu en les formes de viure, en els comportaments, en els valors que històricament han desenvolupat les dones, i que proposem com a pautes de comportament ètic tant per a ells com per a elles, i perquè estem col·laborant en el reconeixement del que hi ha de positiu de la “cultura masculina”, perquè sent conegut per ells i elles es convertesca també en pauta de conducta ètica per a tots.

El model professional d'educació integral afectivosexual que plantejem és coeducatiu perquè, entre molts altres aspectes, recupera i integra el devaluat món de les emocions –que tradicionalment han estat de la part de les dones–, i el prestigiat món de la sexualitat –genital, coital, heterosexual, adult...–, que ho ha estat de la part dels homes. La coeducació pretén compensar la desigualtat però salvar alhora la diferent riquesa que homes i dones han anat incorporant al procés d'humanització, per a convertir-la en una exigència ètica plantejable a cada persona, independentment del seu sexe biològic.

Hi ha però molts obstacles. D'una banda hi ha el fet que l'actual escola està organitzada sobre una concepció racionalista que limita i exclou l'emocionalitat de la seua activitat. La majoria dels aprenentatges van dirigits a “prendre consciència”, “racionalitzar” o “analitzar”, i es

desatenen els aspectes emocionals, fet que ha produït el que Adela Cortina defineix com a “analfabetisme emocional”, és a dir, un alumnat incapaç de reaccionar emotivament de manera adequada i mancat d’habilitats socials per a solucionar conflictes emocionals.

De l’altra, i al mateix temps, la societat aporta una sobresaturació d’emotivitat, sobretot a través de la televisió, el cinema i la cultura en general. Però es tracta d’una emotivitat desenfrenada, que passa del plor a l’eufòria sense transició, que no aprofundeix en els sentiments, sinó que més bé els comercialitza i els converteix en motiu de distracció i esplai. Aquesta societat a més, carrega sobre les esquenes de les dones la responsabilitat de transmetre i controlar els sentiments, i deixa els homes en una postura de “duresa” aparent que encara els fa més vulnerables quan aquests fan la seua aparició. El problema és que tots en sofrim les conseqüències, i solen ser dramàtiques per insatisfactòries i generadores d’infelicitat.

Educar les emocions és per tant una missió que està per fer, i que pot produir una autèntica revolució educativa si es fa en profunditat, i la sexualitat és una aspecte privilegiat per a introduir aquestes emocions a l’aula. Privilegiat perquè connecta amb l’amor i l’odi, l’afecte i el desig, el desengany i l’èxit, i aquests aspectes desborden clarament la correcció que normalment volem per als nostres ensenyaments.

Una proposta adaptada a l’adolescència

Pensem que treballar l’educació afectiva, sexual i de les emocions des d’un enfocament coeducatiu és una bona manera d’iniciar el camí, que abans anunciàvem, d’acostament al model europeu avançat. I

aplicar-lo a l'alumnat adolescent, com proposem, està encara més justificat per moltes raons.

En primer lloc, perquè estem parlant d'un alumnat que té entre 12 i 18 anys, és a dir, l'etapa que s'anomena de pubertat i adolescència, en la qual s'inicia una fase vital especialment agitada, molt creativa però molt oberta, en què les possibilitats d'elecció són molt variades. L'orientació en el terreny sexual i emocional esdevé imprescindible si volem col·laborar en el procés de maduració des d'una perspectiva de foment de la llibertat i de la responsabilitat.

En segon lloc, perquè és un projecte coeducatiu que va més enllà de la simple mescla d'alumnat de l'actual escola mixta, –que moltes vegades repeteix models excessivament masculins a través, per exemple, d'excloure l'aspecte emocional de l'activitat a l'aula–, a la recerca d'una igualtat que ha de ser el referent fonamental de l'activitat educativa.

I per fi, perquè es tracta d'un projecte integral que busca relacionar la sexualitat amb la seua vivència afectiva i amb l'expressió i comunicació de les emocions (F. López, 1999), en un intent de superar concepcions anacròniques que entenen la sexualitat com un aspecte diferenciat i separat de la resta de la persona humana.

Quina sexualitat: continguts

Com ja hem dit abans, nosaltres apostem per una educació sexual professionalitzada, democràtica i oberta, i en aquesta concepció és important transmetre una visió de la sexualitat en què aquesta no aparega com un fet dolent, lleig o brut; com una activitat on el més

important siguen els genitals; que tampoc siga exclusivament cosa d'adults o solament per a tindre fills, ni solament es pugja donar entre un home i una dona. La sexualitat és molt més àmplia i pot abraçar tots els aspectes següents:

- a.** La sexualitat és un camp privilegiat de **maduració personal** i de **recerca de la pròpia identitat**, perquè posa en marxa preguntes fonamentals que tenen a veure amb el propi procés de descobriment, amb la creació d'un espai propi en el món: Qui sóc? Quin és el meu lloc al món? Trobaré algú a qui estimar? Sóc normal? Què pensen els altres de mi? Per què em sent així? Sóc l'única persona que es sent així?, etc.
- b.** La sexualitat afecta a **tot el cos**. Encara que moltes vegades parlar de sexualitat es confonga amb parlar de relacions sexuals, i freqüentment parlar de relacions sexuals supose parlar de relacions coitals. La sexualitat té una gran varietat de formes d'expressió i el fet genital només n'és un aspecte més. I tot i que hi ha zones especialment sensibles, la sensibilitat d'aquestes augmenta quan tot el cos participa.
- c.** La sexualitat és una realitat en **totes les edats de la vida**. I en trobem mil exemples: s'han detectat ereccions reflexes dins de l'úter i als pocs minuts del part i lubricació vaginal i erecció del clítoris en xiquetes neonates; l'excitació que experimenten els bebès de 0 a 2 anys mitjançant múltiples focus de sensació física (carícies i abraçades dels pares) es tradueix de vegades en respostes sexuals com ereccions, o lubricació vaginal, etc. La sexualitat és una dimensió humana que ens acompanya sempre. En cada moment evolutiu es viu i s'expressa d'una manera diferent (en els xiquets de

manera oral, dèrmica, amb els pares com a objectes sexuals; en els vells de manera relaxada, tendra i comunicativa). La sexualitat no té una sola funció, sinó que és dinàmica. Ensenyar que el sexe és perillós i inacceptable en la infantesa i que s'ha d'evitar encara que es desitge no és educació, és **educastració**.

Per tot açò, optem més per una concepció de la sexualitat com a font d'alegria, de plaer, de coneixement, de comunicació... amb múltiples possibilitats o motivacions, des de la simple imitació o la curiositat fins a la procreació, si es desitja. Res més allunyat de la major part de les explicacions dels adults sobre la sexualitat, referides només als perills o als diversos aspectes de la reproducció. Com es pot entendre que la sexualitat ens permet donar i rebre plaer, tendresa, comunicació i afecte, si en molts casos l'única referència que se'n fa és a través de missatges carregats de connotacions negatives?

En el que acabem de comentar té molta responsabilitat el tipus de sexualitat que la nostra cultura, en els moments de major repressió, ha posat com a model a seguir. Aquest model presenta, seguint Fèlix Lòpez, una visió retallada de la sexualitat i reduïda a:

- a. La procreació.** Tota activitat no orientada a la procreació és inadequada. L'anticoncepció, tret de l'abstinència, és entesa com una conducta que vulnera els destins naturals i divins de la conducta sexual (reducció funcional).
- b. La genitalitat.** Les activitats sexuals no coitals són una preparació per al coit o en formen part del context (reducció corporal).

- c. Els barons.** Les dones no tenen o no han de tindre desigs sexuals, no han de sentir plaer, etc. Alguns autors arriben a dir que les dones interessades en la sexualitat pateixen furor uterí o són nimfòmanes (reducció sexista).
- d. Els adults.** Els xiquets no tenen o no han de tindre interessos sexuals i els ancians no han d'estar motivats per la sexualitat (reducció evolutiva).
- e. Les persones "normals".** Els minusvàlids físics i psíquics no han de permetre's conductes sexuals, entre moltes altres coses perquè no es considera adequat que procreen (reducció a persones suposadament normals).
- f. L'heterosexualitat.** L'homosexualitat és considerada una conducta desviada, igualment que altres parafilies com la zoofília o el voierisme (reducció en l'orientació del desig).
- g. Matrimoni.** Les relacions prematrimonials i de les persones que no estan casades són considerades il·legítimes i objecte de discriminació legal (reducció legal).

Aquestes limitacions o restriccions perviuen avui en dia en major o menor mesura i han convertit la sexualitat un terreny obscur, pecaminós i restrictiu en què és difícil que les persones realitzen els seus desigs i anhels.

L'objectiu de l'educació sexual que proposem pretén col·laborar a aconseguir una sexualitat més rica, més completa, més joiosa, bo i superant aquests retalls que ens han fet la vida impossible en massa ocasions.

1. La sexualitat i el plaer

Per posar-nos a la tasca d'educar la sexualitat dels joves necessitem tenir prèviament dues qüestions ben clares, encara que tot açò es modifique posteriorment en el transcurs de l'acció educativa com correspon a una activitat viva i interactiva: el primer aspecte fonamental de què partir és la concepció de la sexualitat que volem transmetre; l'altre, quina és la vida sexual dels adolescents que tenim amb nosaltres, quins són els seus interessos, les seues pràctiques més habituals, les seues fonts d'aprenentatge.

La concepció de la sexualitat que proposem ja ha estat exposada en la introducció d'aquest llibre; tanmateix no podem deixar d'assenyalar que es tracta d'una concepció oberta, tolerant i modificable, i que l'única característica imprescindible és l'èmfasi en el caràcter positiu del fenomen de la sexualitat i en la necessitat del respecte en el tracte personal. A partir d'ací, ens sorprendrem quan comencem a escoltar el nostre alumnat, quan deixem fluir les seues opinions i ens atrevim a modificar concepcions prèvies. No és necessari coincidir amb ells en totes les qüestions, ni estar d'acord en tots els aspectes que hem exposat abans, però si ser suficientment oberts per admetre-ho i exposar-ho imparcialment.

Insistim, per tant, en transmetre una concepció alegre, joiosa i oberta de la sexualitat, amb tots els perills que comporta, però sense alarmismes exagerats; amb totes les prevencions i exigències de responsabilitat, però amb un respecte a les persones que tenim al davant, ja que, encara que són joves, no són ximpls i moltes vegades demostren

molta més responsabilitat que els adults. I és que és una costum dels majors —professorat i pares sobretot— pensar que els adolescents no saben el que volen i que són uns pocalotes, i tractar-los d'acord amb aquesta concepció des de la superioritat, oblidant que els adults demostren la majoria de vegades menys consciència en el terreny sexual que els joves.

Un altre defecte molt estès quan els adults intenten educar la sexualitat adolescent és projectar la seua sexualitat sobre els joves, pensar que tenen els mateixos interessos, les mateixes preocupacions o pràctiques semblants. I no és així en absolut: no podem oblidar que som éssers sexuals al llarg de tota la vida, però amb una sexualitat ben diferent en els seus diversos estadis. Per això és important saber com és la sexualitat adolescent, què fan amb ella: quan s'inicien, a quina edat, amb quin tipus de companys, on aconsegueixen practicar-la, etc.

La sexualitat adolescent

Hi ha pocs estudis sobre les pràctiques sexuals dels joves entre els 14 i els 18 anys, i la majoria d'ells es centren en el coit. Basant-nos, però, en dades pròpies extretes d'un estudi de l'adolescència de Xiva² podem observar que entre el total d'individus d'aquesta franja d'edat les pràctiques més freqüents són la *masturbació* i l'anomenat *petting*, és a dir besos, abraçades i carícies amb una altra persona. En canvi, la *penetració* i el *sexe oral* són molt menys practicats.

És aquesta una evidència que tots sabíem però que ningú volia escoltar, perquè, curiosament, tota l'educació sexual que donem als joves

---

² 2003. L'estudi es fa fer sobre la joventut de Xiva d'entre 13 i 18 anys l'any 2002. Pròximament serà publicat amb el títol: *Vida sexual de la joventut de Xiva..*

va dirigida a prevenir els perills d'una pràctica que només una minoria porta a terme. I, a més a més, aquest fet comporta una conseqüència afegida que no és menys negativa: l'ocultació i la minusvaloració de les pràctiques reals i problemàtiques per als nostres joves. El que volem dir és que aquestes dades ens mostren que estem educant sense tenir en compte la realitat afectivosexual, i que més aviat estem mesurant la sexualitat adolescent des d'una concepció retallada de la sexualitat adulta.

L'excessiva preocupació per la penetració i els seus perills associats –els embarassos no desitjats i les malalties de transmissió sexual–, tot i representar un perill real per al qual s'ha d'educar, no és el principal problema ni preocupació de la joventut. Potser seria molt més positiu començar per parlar de la masturbació com una manera sana, fàcil i plaent de conèixer el propi cos, o comentar l'efecte enriquidor d'una carícia, la confiança que dona un bes o la comunicació que proporciona el contacte físic. Pensem que amb aquestes coses estariem educant en positiu, donant missatges orientadors, i no els habituals “no” a què els tenim acostumats. Després, també es pot parlar de la penetració com una altra opció a l'abast, però per a la qual cal prendre mesures afegides, i sempre integrada en una concepció més general de la sexualitat.

El contrari és obsessionar els adolescents amb problemes que encara no tenen –que normalment són nostres, dels adults, no d'ells– i angoixar-los perquè no fan allò que esperem que facen, encara que el missatge es plantege en negatiu. El resultat són joves –sobretot xics– preocupats perquè no practiquen sexe (així ho diuen ells, prenent la part pel tot), perquè encara no han “follat” (així li diuen al coit), perquè estan fent-se majors i

encara no s'han “estrenat”, quan la realitat és que la seua vida sexual és prou més intensa que la d'aquells adults als quals envegen.

Reconèixer i dignificar les pràctiques sexuals “menors”, anomenades erròniament així perquè es parteix d'una concepció de la sexualitat fonamentalment coital –concepció que tots sabem que comença a entrar en crisi, o que fa temps que ho està–, convertir-les en objecte d'atenció, parlar-ne, valorar-les... tot junt pot ser una valuosa aportació a la vida sexual sana, lliure i enriquidora dels nostres adolescents.

Reprement el tema de la masturbació, cal assenyalar l'abisme que separa els xics de les xiques: en tots els estudis, ells admeten obertament masturbar-se, mentre elles ho neguen, i aquest fenomen pensem que pot explicar-se per diverses causes. La pròpia estructura fisiològica dels òrgans sexuals masculins i femenins ha provocat que la sexualitat femenina haja estat amagada i reprimida, enfront de l'evident visibilitat dels òrgans masculins, que són contínuament manipulats, observats, mostrats pels barons. Aquest fet, agreujat per l'evident situació de discriminació femenina, ha fet que la sexualitat femenina s'haja vist com una cosa negativa, pecaminosa i que s'ha de reprimir, i per tant, tocar-se, observar-se, reconèixer-se ha estat una cosa prohibida per a les dones. A més d'aquests aspectes, hem de comptar també amb les dificultats de reconèixer una pràctica que entre els xics és motiu d'orgull i entre les xiques de vergonya. Aquest fet motiva que hi haja una ocultació de la masturbació entre les dones que ens fa pensar en uns percentatges un poc superiors als reconeguts per les enquestades. De totes les maneres, les dades deixen traslluir una situació de discriminació evident de les dones en el terreny sexual: sembla que es continue pensant en la sexualitat

femenina com en una cosa negativa que cal evitar, i per aquest camí és difícil fruir del propi cos. L'educació ha de prendre partit i ha de corregir aquest desequilibri: és una tasca fonamental que les dones visquen la sexualitat amb llibertat i plenitud.

Contrasta, en canvi, la intensa vida afectivosexual compartida de les dones amb l'escassa activitat amb si mateixes. Si tenim en compte totes les ocultacions i repressions que ja hem assenyalat abans, els resultats que hem obtingut en l'estudi citat ens mostren una concepció de la sexualitat fonamentalment comunicativa i d'expressió d'afectes, una sexualitat més integrada en el conjunt de la vida afectiva de la persona. De totes maneres, i tal com diu E. Centewall, la masturbació és una pràctica tan normal com lliure i voluntària, i per tant tampoc s'ha de fer d'aquesta una pràctica obligada (ni d'aquesta ni de cap altra), i s'ha de desdramatitzar el tema a l'aula per no produir l'efecte contrari al desitjat, el de sentir-se "estrany" per no fer les coses que tots fan.

Pel que fa al coit, les enquestes ja parlen amb claredat i profusió de dades. L'enquesta Schering³, per exemple, afirma que l'edat mitjana d'iniciació al coit entre els joves espanyols són els 17 anys, i que 4 de cada 5 joves menors de 24 anys l'han practicat alguna vegada –després veurem amb quin grau de seguretat i consciència. Aquest fet justificaria per ell mateix tot l'ensenyament preventiu sobre les pràctiques de risc. Només que nosaltres afegim que no sols sobre aquestes pràctiques de risc, sinó que aquesta educació preventiva cal incloure-la en un context més ampli, del qual ja hem parlat, que els done sentit i les convertesca en una decisió personal lliure i assumida conscientment. No neguem la necessitat de

---

³ Enquesta Schering sobre Sexualidad y Anticoncepción en la Juventud Española 2002. Estudi sobre el comportament sexual entre joves de 15 a 24 anys. <http://www.schering.es>.

campanyes preventives, només afirmem que no tenen sentit ni eficàcia sense una educació sexual integral, que veja la sexualitat com un conjunt variat de pràctiques i actuacions dirigides a donar i obtenir plaer, sols o acompanyats.

En els besos i les carícies, la iniciació sexual corre paral·lela en xics i xiques, i és que aquesta pràctica té moltes virtuts; però una d'elles és que se sol practicar entre iguals, en un intercanvi d'informació que avança al mateix temps que el seu desenvolupament físic i mental. Podríem dir que es tracta d'una maduració en comú, i això la fa molt rica i atractiva per als adolescents.

Activitats

Tots aquests aspectes justifiquen que centrem les activitats a l'aula en els següents aspectes:

- a.** Primer, en una anàlisi prèvia de l'educació rebuda a l'escola, a la família, amb els amics, al carrer... A continuació, en una revisió de la concepció inconscient que el nostre llenguatge ens transmet i que admetem sense crítica ni reflexió.
- b.** El següent pas és mostrar una sexualitat més variada que la que sorgeix de les activitats anteriors, una sexualitat que abasta tota la vida, que es practica de diferents maneres arreu del món, i que pot practicar-se sense els impediments que la nostra societat ens imposa.
- c.** Finalment, proposem mostrar una concepció més rica de la sexualitat que supere limitacions corporals, de pràctiques sexuals i d'orientació.

2. *El cos i els seus complexos*

La primera regla i la primera ejaculació solen ser per als pares i educadors el tret de sortida de l'educació sexual: *Filla meua, ara ja ets una dona; parlem de sexe!*. El mateix en la seua versió masculina. Aquesta educació sexual arriba tard, perquè passa per alt tota la vida sexual del xiquet des que naix, i és limitada, perquè comença quan la personeta en qüestió és apta per a la reproducció. Els objectius solen ser evitar els perills associats a les relacions sexuals –embarassos i males experiències- i sobretot en el cas de les xiques, perpetuar el seu paper de mantenidores de l'honor a través del control de la suposadament incontinent sexualitat masculina. Els fruits d'aquesta educació són de tots coneguts: dones obligades a amagar els seus desigs sexuals, preocupades sempre per mesurar fins on deixar avançar els xics i sense poder parlar per no demostrar que en saben massa, i barons acostumats a que les dones controlen per ells, sense la capacitat ni de posar-se en el lloc de l'altre ni d'assumir que les pors i els dubtes els té tot el món.

Autoestima i habilitats socials

Les relacions sexuals no fracassen solament quan una adolescent es queda embarassada perquè no utilitza els mitjans adequats. Darrere d'això hi ha un munt de factors que contribueixen a fer un problema d'un aspecte que no hauria de reportar més que plaer i satisfaccions: la ignorància de l'altre i d'un mateix, les creences errònies, les pors sense fonament, etc. i, per damunt de totes, la dificultat per a comunicar-se.

Per tot això, l'educació sexual que plantejem parteix de l'entrenament en habilitats socials, però també de la defensa d'una valors que, o bé no són massa prestigiats socialment, o bé hi ha tantes pressions que les dificultats per a dur-los a terme són enormes.

Entre els valors poc prestigiats, sobretot per als barons, hi hauria la comunicació, l'empatia o preocupació per entendre i tindre en compte a l'altre, i la resolució pacífica dels conflictes. D'entre els que seria difícil dur a terme per les enormes pressions socials, i que afecten sobretot les dones, estaria l'autoestima i l'autoacceptació del cos i dels propis desigs, en especial els sexuals.

L'objectiu de l'educació sexual que proposem és la creació d'una ètica personal que possibilita als adolescents l'autoprotecció contra els riscos implícits de l'amor i de la sexualitat. Maduresa significa respecte pel propi desenvolupament individual i aprenentatge dels propis errors, per molt dur que siga per als adults assumir això. I per als que pensen que parlar massa del tema pot animar els joves, direm que la bona educació sexual no genera més activitat sexual ni més promiscuïtat, sinó més autoestima i més capacitat per a controlar la pròpia vida sexual, i de rebot, major prevenció d'embarassos i malalties.

Autoestima és una paraula molt de moda actualment. Però no vol dir solament mirar-se a l'espill i dir-se *m'agrada*. Comporta el compromís amb un mateix d'autoprotegir-se, d'estimar-se suficientment per a dir *sí* o *no*, per a posar límits, per a no deixar-se pressionar o per a desinhibir-se. La vivència positiva de la sexualitat té a veure amb la capacitat d'autoprotegir-se, amb l'autoestima i l'autorespecte.

Per tot això, el primer que ens plantejem és un treball sobre el propi cos, i no solament a partir de les pressions socials que reben els joves per a ser d'una manera o d'una altra, sinó més concretament sobre la vivència que xics i xiques tenen dels seus propis genitals.

Què tinc aquí baix? la relació amb els genitals

A la majoria de les xiques els fan vergonya els seus genitals, no així als barons. Per què passa això? Com podem interpretar aquesta vergonya, com un complex o simplement com una dificultat per a parlar-ne? Les vergonyes i les pors poden dificultar una vivència plaent de la sexualitat?

Quan intentem donar resposta a aquestes qüestions, no podem deixar de banda una diferència anatòmica fonamental que condiona la manera en què els xics i les xiques es relacionen amb els seus genitals, i que ja hem comentat al capítol anterior: els xics miren cap avall i es veuen els genitals, les xiques només es veuen el pubis.

A més d'això, ells se'ls toquen quan orinen, quan se'ls *arreglen* sense cap pudor fins i tot en públic; confessen masturbar-se en un tant per cent considerable i estan acostumats a veure's passar el penis de la flacciditat a l'erecció i a l'inrevés. També veuen els d'altres xics en els urinaris, o en gimnasos, i estan acostumats que se celebren, des de ben menuts, els seus atributs ("*Està ben dotat!*", "*On té el xic la pililla?*"). En definitiva, creixen tenint amb els seus genitals una relació oberta i còmoda, sense mites ni històries estranyes, amb l'única i enorme preocupació, això sí, de la grandària.

Els adolescents barons no mostren cap mena de disgust pels seus genitals, però nombrosos estudis, l'observació de la realitat circumdant i la

nostra experiència amb els alumnes, ens demostra que l'estereotip de penis gran i dur continua funcionant i que l'aparició de la Viagra o les campanyes que promouen l'ús del preservatiu han tornat a posar l'èmfasi en el penis, en l'erecció i en el rendiment. Els nostres joves senten una gran pressió i angoixa, però difícilment ho confessaran públicament.

Quant a la relació de les xiques amb els seus genitals, contràriament als xics aquestes no poden veure-se'ls fàcilment: necessiten un espill i la incomoditat és òbvia. I no diguem ja per a veure's per dins! Elles senten, més que veuen, els seues genitals, i ni està ben vist que es miren ni mirar els genitals d'altres xiques. Contribueixen a mantenir-les apartades de la seua anatomia tot un munt de tòpics: que és una cosa bruta, que fa mala olor – observem l'abundància de productes per a la *higiene íntima femenina*. I quan es relacionen amb els seus genitals és a partir de la menstruació, sovint dolorosa, sempre incòmoda, i quasi sempre unida també a mesures protectives pel perill de l'embaràs. Els comentaris a les menudes no van més enllà d'“*On té la xica el cul?*” i és impensable veure celebrar la grandària de la seua vulva o del seu clitoris. D'aquesta manera, el normal és que les xiques coneguen els seus genitals a partir de les relacions sexuals, és a dir, que siga l'altre el que les *descobresca*.

Les mesures educatives ací estan molt clares: amb els missatges repressors cap a les xiques, que s'inicien de ben menudes, estem dificultant-los que es coneguen elles mateixes, a banda que biològicament ho tenen més difícil. En les nostres classes de sexualitat, alguns barons sensibles s'atreveixen a preguntar què els agrada a les xiques i, el que és més interessant, si les xiques saben què els agrada i si els ho podran dir. Però saben les xiques què i com els agrada si no es coneixen elles mateixes, si els

missatges sobre com han de viure la seua sexualitat es limiten a “*el cofresico serraico*”?

A més de les causes anatòmiques que acabem de comentar, hi ha altres aspectes culturals que justifiquen per ells sols la vergonya que senten les dones pels seus genitals. La sociòloga A. Vilar ens explica que la història sexològica ens ha fet arribar una imatge negativa dels genitals femenins: se'ls ha ocultat no donant-los nom i se'ls ha estudiat poc i malament.

La ciència sexològica no comença a posar nom als òrgans femenins fins ben entrat el segle XVII. Un segle després desapareix la idea de la correspondència inversa entre els òrgans masculins i femenins, és a dir, que aquests són com un replegament cap a dins dels òrgans masculins. El descobriment del clítoris és essencial per a desmuntar aquesta teoria de la simetria inversa, però els estudiosos no s'expliquen que les dones tinguen dos penis: un penis normal interior (la vagina) i un penis xicotet exterior (el clítoris). El clítoris trenca el seu esquema mental i molts passen a considerar-lo un òrgan superflu patològic. La moderna aparició de terminologia sobre els genitals femenins posa l'èmfasi en la reproducció i en aquelles zones que serveixen per a tal fi. Només ben entrat el segle XX la ciència sexològica s'ocupa, finalment, de les qualitats erògenes, d'excitació i plaer, dels genitals externs.

Aquest breu repàs de l'estudi *científic* dels genitals femenins ens fa adonar-nos del munt de prejudicis que les dones porten encara a l'esquena, prejudicis que les nostres adolescents pateixen encara i patiran si no comencem a aplanar-los el camí i a fer-los-ho més fàcil. Perquè malgrat l'enorme quantitat d'informació que se suposa que hi ha al seu abast,

paraules com vulva, clítoris o llavis són tecnicismes per a ells, i són normals formes tan indefinides com: *per aquí baix*, *les parts baixes* o les gastades fruites i verdures. A més a més, confonen els genitals interns (la vagina) i els externs (la vulva), i del clítoris no tenen una idea massa clara –fet que no ens estranya si tenim en compte que durant molt de temps s’ha considerat un penis atrofiat.

L’aparició de terminologia sobre els genitals femenins no ha suposat en principi una valoració diferent de la dona. Aquesta és essencialment un cos per a la reproducció, i solament són importants les zones que serveixen per a aqueix fi.

Els currículums també ajuden: vagina, úter, ovaris, trompes... i altres termes reproductius apareixen en tots els manuals per a escolars, i aquests sí que se’ls coneixen bé els xiquets, però en cap lloc es parla del plaer. Es veu que per a les Ciències Naturals els humans només som éssers que ens reproduïm i no éssers que fruïm i que sentim. És tan marcià estudiar l’acceleració del ritme sanguini propi de l’excitació?, la lubricació vaginal o l’erecció del clítoris?, les contraccions de la vagina o del penis durant l’orgasme? No són fenòmens prou *naturals* per a ser estudiats a l’escola?

De vegades les ocultacions parlen més que les informacions. I amagar el cap sota l’ala, com fan molts pares i educadors, no fa sinó incrementar la confusió i desorientar encara més els nostres joves. Cal, doncs evidenciar el diferent valor social i cultural que tenen els genitals masculins i femenins i ajudar-los a completar les llacunes d’una deficient educació per aconseguir l’encara llunyana igualtat.

Què valoren en la meua parella?

Acabem de veure la diferent relació de xics i xiques amb els seus genitals. Però tampoc el valor del cos és el mateix per a uns que per a altres. En l'estudi citat que vam fer amb els adolescents de Xiva, més de la meitat de les xiques declaraven no sentir-se molt satisfetes amb el seu cos, mentre que solament estaven descontents una quarta part dels xics.

Tot i que la importància de l'atractiu físic, tant d'homes com de dones, és molt major ara que en altres èpoques, és evident que no ho viuen igual ells que elles. La pressió que s'exerceix sobre les xiques és major i també ho és, en conseqüència, l'angoixa que pateixen. Pel que fa al model de bellesa, l'estereotip masculí de la força física i de la descurança va perdent força; però l'estereotip femení de bellesa física continua tan viu com sempre i és encara un atribut molt marcat de la feminitat.

Pel que fa als atributs de la parella, les dades evidencien les diferències de les subcultures masculina i femenina: són els xics els qui continuen valorant en major mesura que les xiques l'aspecte físic, i les xiques qui valoren més la simpatia, l'afectuositat o la sinceritat. En l'estudi de la Universitat Complutense⁴ els adolescents barons valoren en les xiques la bellesa (41%), la simpatia (30%) i la intel·ligència (18%), i les adolescents valoren del xics la simpatia (45%), la sinceritat (29%) i l'atractiu físic (11%). Els barons pensen d'ells mateixos que han de ser intel·ligents (33%), simpàtics (32%) i atractius (17%); i les dones pensen que han de ser simpàtiques (49%) sinceres (21%) i intel·ligents (17%).

---

⁴ Investigació "La construcción de la igualdad y la prevención de la violencia contra la mujer", Universitat Complutense. *El País*, 5 d'octubre de 2003.

Efectivament, les dades demostren les dificultats dels nostres joves barons de valorar les xiques per la seua intel·ligència, i l'escassa importància que li donen les xiques a aquest valor, l'últim en la seua consideració.

En el nostre estudi amb els adolescents de Xiva, només el 2% dels xics i el 4% de les xiques valoraven la intel·ligència en la parella. El 33% dels barons valorava el físic, enfront d'un 8% de dones. La simpatia i l'afectuositat era el que més s'apreciava en ambdós sexes: 44%, en els barons i 60%, en les dones.

Aquestes dades són preocupants i reclamen mesures educatives urgents.

Activitats

Per tot això, les activitats que proposem giren al voltat de dos eixos:

- a.** Un acostament no merament biologicista, sinó psicosocial a l'anatomia i la fisiologia, posant especial èmfasi en l'acceptació plena del propi cos, en general i dels genitals en particular.
- b.** La reivindicació de l'autoestima com la millor ferramenta per autoprotegir-se dels riscos associats a les relacions en general i a les relacions sexuals en particular.

3. Autoprotecció i habilitats de negociació

Una de les raons més utilitzades per a demanar educació sexual a les escoles és la de prevenir embarassos entre les adolescents i per a evitar la difusió de malalties de transmissió sexual (MTS). Tot i coincidint amb la conveniència i la necessitat d'aquesta educació preventiva, pensem que el plantejament és pervers i que està concebut com si l'educació fóra una col·lecció d'eines instrumentals per solucionar problemes concrets.

I la qüestió no és ni tan simple ni tan clara, perquè l'educació és, fonamentalment, formació, en el sentit de maduració personal i autoconeixement propi per a disposar de la pròpia vida lliurement. I aquest procés no s'aconsegueix amb una sèrie de xerrades puntuals ni d'activitats aïllades a les tutories, sinó que cal una educació a llarg termini que reforce la creació de la personalitat i la presa de decisions pròpies. Per això, tot i reconeixent el problema social dels embarassos adolescents i l'extensió de la SIDA a la nostra societat, nosaltres proposem una educació integral de la sexualitat que pose l'èmfasi en la presa de decisions, en l'adquisició d'habilitats socials i en el foment de la capacitat de comunicació d'afectes i desigs. Només dins d'aquest context pensem que es poden reduir els embarassos adolescents i es pot frenar l'epidèmia de la SIDA. Ja sabem que no és una solució ràpida, ni tan sols està assegurada, però no n'hi ha altra.

Prevenió d'embarassos

Entre els danys que més preocupen els pares i les institucions sanitàries i educatives està el de l'embaràs no desitjat. Tal com dèiem, l'èmfasi en el risc d'embaràs associat a les relacions sexuals és el primordial de l'educació sexual, sobretot de les xiques, i el mètode proposat per a elles és, més que la prudència, l'abstinència.

Però no són d'aquest paper la majoria dels adolescents. La situació social de permissivitat i de sobreexcitació –la nostra és una cultura altament erotitzada amb constants estímuls sexuals en la publicitat i en altres àmbits–, n'és en part responsable. A les classes de sexualitat, a més de no valorar en absolut la virginitat, hem pogut constatar que pensen que l'edat per a començar a mantenir relacions coitals són els 16 anys i que és estrany que un jove de més edat encara no “s'haja estrenat”.

Per a aquestes cada vegada més prematures relacions coitals, els joves pensen que el mètode anticonceptiu més apropiat per a ells, a la seua edat i amb la freqüència de relacions que tenen, és aclaparadorament el preservatiu, i això ho tenen molt clar. Consideren també que és el millor mètode per a evitar les malalties de transmissió sexual si fem cas de les dades de l'enquesta Durex⁵ per a l'estat espanyol, on justament un 85% dels joves entre 16 i 20 anys afirmen preferir el preservatiu com a mètode anticonceptiu.

En general tots els estudis actuals sobre l'adolescència i la joventut demostren que aquests tenen una actitud bastant positiva cap als

---

⁵ Realitzada a través d'Internet convidant els joves d'entre 16 i 30 anys. Qüestionari disponible en la pàgina www.durex.com/es

anticonceptius i cap al preservatiu en particular. També, com hem comentat anteriorment, demostren que tenen un coneixement raonablement bo de la sida i de les formes de contagi, *PERÒ solament una minoria usa realment el preservatiu.*

Per què no posen a la pràctica el que saben? Potser la resposta de la família i del sistema educatiu i sanitari a aquestes conductes ha estat inadequada. Una dolenta i poc generalitzada educació sexual limitada a l'anatomia del sistema reproductor, als mitjans anticonceptius i les malalties de transmissió sexual, i una assistència sanitària escassa.

Què esperem dels nostres joves, immersos com estan en una societat fortament sexualitzada que no disposa de rituals d'instrucció per a les relacions sexuals i amb un model adult de relacions reals i cinematogràfiques coital? Quins altres models alternatius dóna aquesta societat als nostres joves? L'abstinència? Confusió, desorientació –ho puc fer si sóc baró; no ho puc fer si sóc dona–, insatisfaccions, culpa... són algunes de les conseqüències d'aquesta deficient educació.

Nosaltres pensem que les orientacions educatives s'han de centrar més en l'aspecte procedimental (treballar les habilitats socials de negociació de pràctiques segures i plaents, les habilitats motores i les conductes) que en el declaratiu (donar informació), contràriament del que fa a l'actualitat la major part de l'educació preventiva. La instrucció és fàcil, l'educació és realment complexa. Perquè ens exigeix una anàlisi aprofundida de la situació actual, de les expectatives de la joventut, de la societat en general i de les nostres mateixes, i sobretot reclama la inclusió d'una perspectiva de gènere que evidencie les diferències amb què se'ns educa i com influeixen els rols en la

nostra conducta sexual. No podem encarar el tema de la prevenció sense evidenciar que els models estereotipats de la masculinitat i de la feminitat actuals fomenten els riscos. Ni sense proporcionar un model de gènere més actual.

Quins aspectes hauríem de tenir en compte perquè l'educació en aquests temes tinguera l'efecte que volem? Fonamentalment alguns dels que comentem a continuació: les expectatives i la concepció de la sexualitat dels adolescents i la falta d'habilitats relacionals que dificulta encarar per exemple l'espontaneïtat de les seues relacions.

En primer lloc, la concepció de la sexualitat i les diferents expectatives i valors que tenen xics i xiques. La seva influència a l'hora de prendre mesures de prevenció és enorme. Les primeres relacions sexuals dels joves no tenen molt a veure amb les seues expectatives, sobretot per a les xiques. “És tan bonic en les pel·lícules o en els llibres!” comenten. Ja hem parlat en altres apartats de l'estudi de la vivència de la sexualitat corporalment global i inserida en un context d'afectivitat i de romanticisme de les xiques i la vivència genital i devaluadora de les emocions en els xics. Aquests, ho hem vist també a l'enquesta, valoren i per tant busquen fonamentalment arribar a les relacions “completes” i aquestes són per a ells la penetració. Hem comentat també que el coit és pràcticament l'únic model adult que tenen de les relacions sexuals –i no oblidem que estan assajant de fer-se adults. La desconsideració cap a les pràctiques sexuals considerades “menors” o immadures, el desconeixement dels ritmes i les necessitats sexuals de les xiques, la por –en alguns casos la culpa– i la pressió per “completar” l'acte sexual, els fan oblidar-se dels desigs i les necessitats de qui tenen davant i dels seus propis, i els porten sovint a practicar el coit sense les mesures adients.

Les diferents expectatives que acaben de comentar, unides a la falta d'habilitats de negociació, produeixen incomunicació i sovint malentesos. Moltes de les primeres experiències sexuals es donen sense parlar. L'educació sexual de les xiques les porta a amagar els seus desigs si no volen ser qualificades de "putes" o "massa actives", i a cedir en els moments claus sense mètodes de prevenció si no volen escoltar el malnom d'"estretes". Les responsabilitats de les xiques es multipliquen: no han de demostrar que saben ni de sexe, ni de sexe segur, ni d'anticoncepció; però han de posar els límits.

Les mesures educatives passen per fomentar les habilitats socials ensenyant als joves a parlar de sexualitat i aconseguint que es comuniquen, i particularment les xiques, perquè diguen el que volen i el que no volen. Però això exigeix un canvi d'expectatives profund que també hauria d'incloure els xics i la seua obsessió per demostrar que no tenen dubtes, que estan segurs i que no cal parlar ni preguntar res.

L'alcohol, i les altres drogues més modernes, proporcionen la il·lusió de seguretat i la confiança per a suplir la falta d'habilitats relacionals. Els adolescents confessen consumir alcohol per desinhibir-se i per superar la timidesa i les pors. Nombrosos estudis i la nostra pròpia experiència demostren la major activitat sexual i la major assumpció dels riscos quan es consumeix alcohol.

En segon lloc, el fet que les relacions sexuals entre els adolescents siguin en moltes ocasions casuals i espontànies contribueix a fer més difícil la negociació d'un mètode anticonceptiu. Si hi unim que la possibilitat d'anticipar o preveure un encontre sexual és vista com un reconeixement de "males intencions" o de "massa activitat sexual", és obvi que els adolescents

evitaran aparèixer amb aquest qualificatiu, i per això no aniran preparats en mètodes anticonceptius. Segons l'enquesta Schering, en un 20% dels casos, els joves espanyols no van usar cap mètode anticonceptiu per aquesta raó. En el cas de les xiques, és especialment complicada la prevenció perquè portar, per exemple, un preservatiu damunt suposa assumir que "s'està disponible".

De vegades se'ns oblida, des del nostre món adult, que per a un adolescent és més difícil del que sembla comprar un preservatiu –la majoria els compra en els sex-shop–, portar-lo damunt i negociar-ne l'ús. Una vegada superada la vergonya d'adquirir-lo, es passa per assumir que s'està disponible i que es tenen les habilitats necessàries per a discutir-ne la utilització.

Sobre el preservatiu és important també desmitificar tota una sèrie de creences negatives que provoquen que tinga "mala premsa": que té una possibilitat alta de trencament, que disminueix el plaer, i que, en interferir en l'espontaneïtat sexual, pot provocar la pèrdua d'erecció. Això darrer és especialment dramàtic per als xics, ja que, com hem comentat també al llarg de l'anàlisi, s'està posant de nou l'èmfasi –ha deixat d'estar-ho alguna vegada?– en els penis i en el seu rendiment. La nostra tasca educativa haurà de contribuir a esborrar totes aquestes creences si volem que el preservatiu siga un objecte d'ús quotidià. En les nostres activitats a l'aula ens trobem sovint amb aquestes objeccions –algunes alumnes fins i tot no s'atreveixen a obrir un preservatiu perquè els fa fàstic– i normalment dirigim les actuacions a perdre-li la por per la via de tocar-lo, olorar-lo, inflar-lo, pintar-lo... de tal manera que algunes de les mitificacions associades vagen superant-se.

Per acabar, hem vist com l'espontaneïtat i la falta de previsió en les relacions pot dur a la no utilització del preservatiu, però, curiosament, en

parelles joves però una mica més estables el preservatiu també es deixa d'utilitzar. Com ens ho expliquem? Els valors de la fidelitat i la confiança, dos dels pilars de les nostres relacions de parella, en són els responsables. Els joves s'autoperceben com a monògams i estables, quan en realitat els especialistes parlen de "monogàmia serial": una relació darrere l'altra. La previsió, i per tant la utilització del preservatiu, és vista com una falta de confiança en la parella, o com un qüestionament de la fidelitat de la parella.

Tots aquests factors són els que s'haurien de treballar dins d'una educació sexual que tinguera com a objectiu disminuir riscos reals. Desgraciadament l'augment de l'ús de la píndola de l'endemà –el 9,5% d'adolescents de Xiva que han tingut relacions sexuals l'han utilitzada–, l'augment dels embarassos no desitjats i el manteniment dels avortaments, exemplifiquen el fracàs en la planificació de les conductes sexuals sense risc. Mirem si no les dades dels avortaments a la Comunitat Valenciana.

Malalties de transmissió sexual

Respecte de la percepció del perill que impliquen les malalties de transmissió sexual, una anàlisi de les enquestes Durex i Schering semblen tranquil·litzadors a primera vista, ja que un 75% del jovent pensa que s'han de prendre les mesures mínimes per a prevenir-les, resposta que indica una sensibilitat i una consciència del perill prou satisfactòria. Les respostes que no canvien molt si distingim entre sexes.

Però aquestes dades no expliquen l'augment de contagis de la sida en el nostre país, o l'augment de les malalties venèries entre la joventut europea; solament demostren que es té ben apresada la lliçó, cosa que ens fa preguntar-nos si realment *el que saben* repercuteix en *com actuen*.

La resposta no és senzilla i ens porta a qüestionar-nos també quina és la percepció del risc en els adolescents, és a dir, si assumeixen realment els riscos que corren quan actuen sense protecció o si hi ha factors que influeixen en el fet que es minimitze el perill i augmente la sensació de seguretat.

Sobre això, la psicologia ens explica que en els adolescents té lloc un fenomen que s'anomena "il·lusió de seguretat" i que vol dir que els joves s'autoperceben com a pertanyents a un entorn saludable i de poc de risc. El fet que les campanyes de prevenció hagen posat molt l'èmfasi en els grups de risc –els homosexuals primer, i ara els drogaaddictes– i no en les pràctiques de risc, ha fet que l'adolescent avaluara el seu entorn com a saludable i que disminuïra la intenció d'usar el preservatiu per a una protecció no necessària.

Les mesures educatives per a evitar aquesta situació són diverses, però han de partir del coneixement i de la comprensió del món adolescent. Per a crear una consciència realista del risc cal desenvolupar en els joves una percepció d'aquest associada a les pràctiques de risc –com el coit o el sexe bucogenital–, i deslligar la consciència dels grups o d'entorns de risc. S'ha demostrat també molt útil l'ús de testimonis, sobretot si són del grup dels iguals, i usar missatges emocionalment impactants, ja que els adolescents solen estar més predisposats que els vinga a la ment el que és cridaner que el que és freqüent.

De fet, argumentar en contra del que es dona freqüentment, provoca sovint l'efecte contrari. Diversos estudis d'universitats nord-americanes han deduït que les campanyes contra la droga o l'alcohol no tenen èxit entre els joves perquè, en general, aquests creuen que beuen o es droguen més o menys com tot el món.

Amb molt més èxit que la publicitat tradicional, més de cinquanta universitats també nord-americanes estan duent a terme l'estratègia del *social-norm marketing*. A la Universitat d'Alabama, per exemple, en una campanya per a evitar el maltractament en les dones, el lema era: "La veritat és que 4 de cada 5 homes d'Estats Units pensen que quan demanen sexe i se'ls contesta que *no*, sempre vol dir *no*."

No tenim clar que aquestes campanyes tinguin tant d'èxit a ca nostra, però posar l'èmfasi en la irresponsabilitat dels nostres adolescents, que van jugant-se la vida o arriscant-se a embarassos no desitjats en una elevadíssim tant per cent, tampoc és efectiu. La insistència en el terror per a dissuadir els joves denota no solament un mal concepte de l'adolescència, sinó un desconeixement enorme del seu món. L'èxit de l'educació passa per saber què i com aprenen per a poder influir de manera positiva en les seues vides, no per a considerar-los uns irresponsables problemàtics en perill permanent, ni uns desagraïts de la informació que ara els proporcionem. Ja fa temps que sabem que educar no és solament instruir. Però tampoc podem passar a l'altre extrem i pensar que tot el que fan està bé. Es tracta d'educar-los perquè siguin autònoms i responsables dels seus actes, perquè els riscos i els danys que puguen rebre siguin els mínims possibles.

No podem acabar aquest tema sense apuntar que els problemes derivats de les pràctiques de risc no són solament la sida, les malalties de transmissió sexual o els embarassos no desitjats. Hi ha també el que F. López (1995) anomena "experiències doloroses" i entre aquestes (accedir a tenir relacions quan en realitat no es desitgen, que les primeres relacions siguin doloroses o insatisfactòries, sofrir desenganys amorosos, etc.) destaquen els abusos sexuals.

Les agressions sexuals són una realitat ben present que abans de fer els 17 anys ja pateixen el 20% de les dones. I no pensem que és un tema d'adults. Del total de violacions, el 20% són comeses per barons menors d'edat.

És urgent qüestionar els trets de l'educació sexual i afectiva que afavoreixen les agressions sexuals: la consideració dels barons com a molt necessitats sexualment i amb dificultats per a controlar-se, l'opinió que la conquesta o fins i tot la imposició sobre una dona que diu *no* augmenta el valor d'un home, la creença que si una dona diu *no* a un baró aquest es desvaloritza, o la consideració que totes les dones desitgen les relacions encara que estiguen dient que no.

Però no s'acaba ací la llista de creences: que el baró haja de portar la iniciativa de les relacions sexuals i a les xiques només els està permesa la insinuació sibil·lina; o que està justificat usar la coerció (en forma de pressió verbal, incitació al consum d'alcohol o altres drogues o directament l'agressió física) quan la dona "ha provocat" el baró; que la xica perd el dret a dir "no" arribats a determinat punt (per exemple si el xic està molt excitat o prèviament ella havia accedit).

Pel que acabem d'exposar, la millor manera d'acostar-se a les relacions sexuals, des de l'educació i des de la pràctica, no és solament posant l'èmfasi en les pràctiques de risc, sinó afavorint també que les relacions siguen de mutu acord, que ambdós tinguen una experiència positiva i plaent, que ambdós siguen corresponsables d'evitar els riscos i corresponsables també de les possibles conseqüències.

Comencem a tombar els obstacles per a una vida sexual rica i segura alhora, plena i previnguda. Justament la vida sexual que voldríem per als nostres joves, i també per a nosaltres.

Activitats

En aquesta direcció, les activitats dissenyades per a aquest tema tenen els següents centres d'interès:

- a.** Un primer bloc amb activitats conscienciadors de l'ús del preservatiu i dels mètodes anticonceptius.
- b.** Un segon apartat adreçat a fomentar les habilitats de negociació de sexe segur i plaent.

4. Amor, parella, família i altres models

Quan plantegem integrar sexualitat, emocions i afectivitat, aquesta associació no és només de nom, perquè pensem que aquests dos camps de desenvolupament personal s'interrelacionen de manera íntima, i especialment en l'adolescència. Les vivències sentimentals estan molt associades a les sexuals i, a més a més, són part fonamental de l'educació i de la maduració personal que es produeix en aquest període i que es complementa amb la transició social de l'individu d'un estatus psicosocial a un altre. L'amistat, l'amor, la rancúnia, l'odi, l'atracció, l'enveja, són sentiments que es comencen a experimentar amb força, juntament amb les primeres expectatives de vida futura; la parella, el matrimoni, els fills o l'opció sexual.

Totes aquestes alternatives, juntament amb les emocions que impliquen, són a més objecte d'una pressió social i educativa molt forta, a través dels estereotips de gènere que família, església, televisió i entorn social estan contínuament difonent. En aquest sentit l'acció educativa que volem portar a terme ha d'incidir, obligatòriament, en la capacitat de triar i sentir de manera autònoma i lliure, i en la formació d'una personalitat forta i rica que haja elegit amb coneixement de totes les possibilitats que la vida posa al seu abast, i no condicionada pels estereotips socials imperants.

Expectatives de futur

Segons C. Yela (2000), durant el procés de socialització aprenem on, quan, com i de qui ens convé enamorar-nos: com hem de sentir-nos quan estem enamorats, quines característiques són desitjables en l'altre (sexe, edat, classe social, estat civil, atractiu físic, actituds i aptituds en general), quines són les pautes i el ritme de seducció adequats, etc. Aprenem així quines són les formes normatives i quines les desviades i esdevenim, en major o menor mesura, éssers controlats i controladors dels altres.

Les expectatives adolescents estan evidentment inscrites en aquest sistema i les seues opcions no són massa subversives. Segons les dades del nostre estudi amb els adolescents de Xiva, corroborades per altres d'àmbit nacional, els adolescents aposten per la vida en parella, amb matrimoni o sense, en un 92% les xiques i en un 82% els barons. En ells s'observa, doncs, una major expectativa de vida en solitari o bé amb relacions obertes (14%) que en les xiques (6%) fet que no fa més que confirmar la diferent socialització d'homes i dones: la major permissivitat cap a les relacions desvinculades dels afectes en els homes, el fet que el seu desenvolupament professional no depenga de la seua relació de parella i la major pressió cap a l'emparellament que reben les dones (observem com encara la figura de la *fadrina* continua essent pejorativa, enfront d'altres imatges positives del baró que no té parella: "*solter d'or*"). Aquest fet es veu reforçat, per descomptat, pels mitjans de comunicació. Tant en la publicitat, com en la premsa, les dones o són esposes o filles, o mares o germanes, o companyes o amants d'un senyor. Sovint passa que es destaca el parentiu amb un home i es desdibuixen les qualitats i mèrits propis de la protagonista.

Pel que fa al matrimoni, observem que els joves continuen volent casar-se (64% dels xics, i 69% de les xiques del nostre estudi). Actualment,

però, l'edat mitjana de matrimoni és més alta que fa dues dècades, a causa, entre d'altres factors, de la difícil conjuntura econòmica, de l'atur, de l'elevat preu dels habitatges i de la major permissivitat familiar.

El control social sobre les conductes *desviades* –l'amor entre individus de molt distinta edat, l'amor entre més de dues persones, etc.- ve de tot arreu: de la família, dels veïnat, dels iguals, de les xarxes laborals, dels mitjans de comunicació, etc. Els avantatges legals són també per a les unions heterosexuales monògames: descomptes fiscals, prohibició de la poligàmia, penalització de la infidelitat sexual –que és també motiu de divorci-, prohibició de les unions homosexuals, etc. Els nostres joves no estan exempts d'aquestes pressions i contribueixen a perpetuar, amb les seues expectatives, el model de la família com a unitat primordial i el matrimoni, al qual s'arriba per elecció lliure a través de l'enamorament.

La família, però, no és una forma estàtica d'organització social. L'antiga visió d'aquesta com a organització i distribució de funcions segons el gènere està canviant a poc a poc. A la seua evolució han contribuït també altres factors com l'augment de les ruptures dels matrimonis heterosexuales, la visibilitat cada vegada major de parelles homosexuals, la disminució del nombre de fills o l'existència de parelles amb fills d'altres matrimonis, la integració de les dones en l'àmbit públic, la falta de compromís dels homes en l'àmbit privat... La família heterosexual patriarcal ja no és l'únic model, però sí el de més pes en la nostra societat.

Precisament un dels problemes que suposa l'acceptació de les parelles homosexuals és que amenacen l'ordre social i que, com que es pensa que són promiscus, ni volen ni poden tenir relacions duradores.

Aquest fet contrasta, evidentment, amb les contínues demandes dels col·lectius homosexuals per a l'equiparació legal pel que fa al matrimoni i també amb les seues demandes d'adopció.

Més modernament, i a encara a anys llum d'uns i d'altres, hi ha la teoria *Queer* o teoria *torta* (Osborne, 2003) que no solament critica l'heteronormativisme sinó també la identitat gay i lesbiana perquè la revolta homosexual pretén crear una realitat tan normativitzadora com l'heterosexual. Els moviments *queer*, per contra, defensen desmuntar les identitats estigmatitzadores que oprimeixen l'individu. Algunes de les accions polítiques d'aquests moviments són la utilització de *performances* (dones amb barbets o bigoti, homes amb faltes...) com a estratègies de visibilització irònica de la realitat heteronormativa, o l'oposició a les operacions –generalment mutilacions de clitoris massa grans o de penis massa xicotets– que la institució mèdica du a terme amb bebès intersexuals que segons ells no aconsegueixen els canons de masculinitat o de feminitat.

Expectatives de gènere

De la mateixa manera que cada societat té els seus propis tipus d'amor prescrits i els seus tipus proscriu, les diferents concepcions normatives de la conducta amorosa no són iguals per a homes i dones. En la nostra cultura, l'amor no significa el mateix per a uns i per a altres. En general, per a les dones l'amor és l'eix de la seua vida, són ensenyades des de ben menudes a tenir cura dels altres i a estimar, i els seus temes de conversa giren al voltant del món íntim i privat. El homes, en canvi, basen la seua identitat en el treball, els seus temes de conversa tracten sobre l'àmbit social, polític, laboral, o d'oci, i tenen la part emocional inhibida.

Fina Sanz (1995) qualifica els mons masculins i femenins com a subcultures diferents.

En la subcultura femenina, la sexualitat està encara molt unida a l'afectivitat. L'educació sexual que es dona a les xiques posa l'èmfasi en els perills associats a l'activitat sexual, sobredimensiona les emocions, el romanç i l'amor i inhibeix el desig ja que, si mostra massa interès per la sexualitat, una dona pot ser considerada massa experimentada sexualment, i pot rebre el qualificatiu que més l'atemoreix: ser "la fàcil". Fruit d'aquesta educació és que les dones necessiten estimar per a desitjar sexualment, de manera que la relació sexual és per a elles una mena de lliurament interior, una forma de compromís que somia amb la continuïtat. Aquesta educació fomenta també la fantasia del príncep blau, que comporta l'espera que la vida canviarà des de l'exterior, quan el príncep aparega.

Per contra, en la subcultura masculina hi ha una major escissió entre allò sentimental i allò fisiològic, de manera que la relació sexual, viscuda com una pràctica físicament necessària i important, és una acte puntual sense compromís futur. Pel que fa a les emocions, aquestes estan devaluades i la necessitat d'intimar es considera una debilitat. La vivència de la sexualitat és una demostració de masculinitat i tenir moltes relacions heterosexuales reforça la identitat de baró. L'únic risc, o fantasma, és la qualitat de la seua aptitud sexual: "no estar a l'altura". En definitiva, per als barons la sexualitat és molt més positiva que per a les xiques, ja que no hi ha associats tants temors ni restriccions.

L'existència d'aquestes subcultures es pot exemplificar molt bé veient com funciona la seducció. Aquest és un element fonamental de les relacions afectivosexuals. Quan dues persones *lliguen*, com dirien els joves, estan desplegant o han desplegat tot un munt de recursos per atraure l'altre que coneixem amb el nom de seducció.

Fina Sanz ens explica que les dones solen utilitzar el llenguatge corporal per seduir i els barons el llenguatge verbal. Nosaltres hem pogut constatar també a les classes de sexualitat la falta de destresa dels xics per a expressar amb el cos i la dificultat de les xiques per a expressar amb paraules els seus desigs. Curiosament, però, la paraula seducció en la nostra societat ha reduït el seu significat a la seducció corporal i a més s'ha carregat amb un altre significat: el de l'engany i la manipulació. Aquesta ressementització del terme és una mica perversa. Mirem-ne sinó les conseqüències: si la seducció és solament la del cos, les dones són les que sedueixen. Si la seducció és una manipulació, aleshores les dones són enganyoses i manipuladores. I si a això afegim que en el ritual de seducció tradicional les dones han de dir "no", ja tenim l'ambigüitat servida: dir amb el cos una cosa i amb les paraules una altra. Davant aquesta situació, la desorientació dels barons és manifesta i el recurs a l'estereotip és el camí més fàcil: pensen que un "no" és un "potser si insisteixes" i consideren una provocació irrenunciable les exhibicions seductores de les xiques: "Ja que m'has provocat, acaba."

Educació sentimental

Nosaltres pensem que les diferències entre l'educació que reben els xics i la que reben les xiques són l'origen de la desorientació i de les

decepcions dels adolescents, perquè els converteix en dos mons quasi oposats. Els uns són educats per a ser actius sexualment, les altres per a ser passives i contenir els primers. Aquesta educació, tant la formal com la informal, està centrada en els riscos associats a l'activitat sexual –sobretot els derivats de la penetració– i no tracta en absolut el plaer que reporta la comunicació, l'expressió de l'afecte o de l'amor a l'altre. Només reprimeix i crea por. És a més un sistema pervers que converteix les xiques en les dipositàries del control d'una suposada incontinença sexual masculina. I els xics en màquines sexuals sense sentiments.

El treball que pensem que s'ha de dur a terme amb els nostres alumnes consisteix a evidenciar sobre quina classe de sentiments està muntat el nostre ordre social i quin és el paper que les emocions aconsegueixen. Victòria Sau (1995) ens explica que la nostra cultura margina les emocions com a factors d'influència en la vida social –és sa qui controla els sentiments–, però, en canvi, s'afirma que l'odi és consubstancial a l'ésser humà i es justifica així la guerra, la tortura, la competitivitat econòmica... No és estrany, doncs, que el devaluat món de les emocions quedi solament de la part de les dones. Aquestes tenen el monopoli de l'afectivitat i de l'amor –de l'amor maternal–, infravalorat perquè es considera intuïtiu –*natural*–, i el que no costa no té mèrit i com es fa per amor és gratis.

Cal dir que aquest amor sí que costa, i costa molts patiments i molts sacrificis a les dones, i que no són ni dolentes ni culpables les que no volen tenir fills, en tot cas responsables d'un món que situa per damunt de la solidaritat i de l'amor la competitivitat i l'odi, i que a més atribueix aquests trets a les dones per una banda, i als homes per una altra.

Exemples d'això els tenim contínuament a la premsa: l'estereotip d'una superdona directiva i ambiciosa, fet que la converteix en rèplica i superació dels homes, que pel pecat de l'ambició, atribuït típicament masculí, es desvaloritza com a dona. La nostra tasca educadora evidentment haurà d'aportar una dimensió més oberta i completa dels diferents rols que qualsevol persona pot desenvolupar, desculpabilitzar les dones, animar els homes a desenvolupar facetes enriquidores que no són monopoli del món femení, i també a utilitzar els mateixos criteris de valoració per a homes i dones.

Activitats

Per a això, els materials d'aquest capítol giren al voltant de dos eixos:

- a.** L'amor i l'espai personal. En aquest, intentarem analitzar la visió normativa de les relacions amoroses i els mecanismes de control social de les conductes desviades, i reflexionarem críticament sobre la diferent concepció de l'amor d'homes i dones, i sobre el paper de la independència en els diferents models de parella.
- b.** La parella, la família i altre models. Les activitats van encaminades a la comprensió del caràcter convencional i arbitrari de la família com a organització i distribució de funcions segons el gènere, i a afavorir la construcció de masculinitats no estereotipades que permeten integrar la cura dels altres com un valor. I per suposat, a plantejar models alternatius a la parella tradicional.

5. Educació per a la igualtat

L'anàlisi de les opinions adolescents sobre la igualtat d'homes i dones pel que fa a les expectatives professionals, la discriminació salarial, les responsabilitats familiars i quotidianes, la violència en general i contra les dones en particular, etc. constitueix un excepcional baròmetre sobre com es manifesten en la vida privada els canvis que s'estan produint en la vida pública, sobretot a partir de la incorporació de les dones al treball remunerat, i si la coordinació -conciliació li diuen alguns- entre l'àmbit públic i l'àmbit privat ha deixat de ser un problema.

Igualtat i diferència

Malauradament, la major part dels estudis i la nostra experiència a l'aula ens aporten dades descoratjadores: gran part dels joves es mostren molt desorientats i responen a models estereotipats, tot i que en el desig d'igualtat, com en altres aspectes, els barons van per darrere de les dones.

Segons L'estudi de la Universitat Complutense citat al segon capítol el 23% dels barons entrevistats estan d'acord que el menor salari percebut per les dones en el treball és degut al major rendiment dels barons; i un 20% assenyala que les dones solament haurien de treballar fora si poden alhora encarregar-se de les tasques familiars i domèstiques. Les xiques que estan d'acord amb aquestes afirmacions són el 0% en la primera i el 7% en la segona.

Pel que fa a la violència, el 30% dels barons declaren que està justificat pegar a algú que els ofèn (front al 3% de les xiques); que per a una bona relació de parella pot ser desitjable que la dona siga de vegades submisa (18% dels barons i 4% de les xiques); que la dona que sembla dèbil és més atractiva (20% dels barons, 5% de les xiques); que els homes no han de plorar (30% homes, 4% dones); que quan una dona és agredida per l'home alguna cosa haurà fet per a provocar-ho (12% homes, 1% dones), i finalment, que si una dona maltractada no abandona el seu company serà perquè no li desagrada la situació (14% homes, 0% dones).

Davant d'aquestes dades els educadors no podem deixar de preguntar-nos què passa amb els nostres joves, què passa en aquesta societat, quins models estem oferint que el masclista tradicional continua sent el preferit per quasi la quarta part dels barons. El treball educatiu d'aquestes qüestions és imprescindible.

L'heterogeneïtat de la societat actual

L'heterogeneïtat que caracteritza la societat actual posa davant els nostres joves models masculins i femenins oposats: des de les representacions del gènere més tradicionals i encara amb molt de prestigi –més val ser un masclista que un *calçots*-, fins a models més igualitaris –però encara poc valorats, sobretot els masculins. I a l'entremig, tota una gamma de solucions que van des del *políticament correcte* fins al tradicionalisme més recalcitrant. No som els primers a afirmar que aquesta varietat de models crea molta desorientació: que els adolescents –especialment els barons- estan confosos i no saben ni a

quins models respondre ni quins atributs interioritzar. I a falta de models coherents i prestigiats, sempre queda l'estereotip com a recurs de salvació.

Abans de res hauríem de preguntar-nos què és això de la igualtat, i que suposa per a un home i per a una dona ser *igual que l'altre*. Què tenen els homes perquè les dones vulguen ser iguals? Tenen les dones alguna cosa que els homes vulguen per a ells? Si els férem aquestes preguntes als adolescents, segur que respondrien llargament a la primera. No tenim tant clar què contestarien a la segona. I gran part del problema pensem que està en el fet que per als xics, distanciar-se dels prototips tradicionals passa per ampliar els límits de la seua masculinitat adquirint atributs que són propis de les xiques, o que tradicionalment han estat de la part de les xiques, i suposa també assumir valors (emotivitat, cura dels altres...) que no estan prestigiats socialment.

Si a això afegim que la identitat masculina es construeix sobretot, no de la suma, sinó de la resta, és a dir, que *ser masculí és no ser femení*, ja tenim el poti-poti fet. Ho podem veure fàcilment en el físic: tot i l'existència de models masculins, sobretot publicitaris o del món de l'espectacle, preocupats per la seua aparença física, no s'ha produït un canvi massa significatiu, i és normal entre els joves qüestionar la masculinitat d'aquells que tenen cura del seu cos o simplement qualificar-los com a *maricons*. El problema va encara més enllà perquè en la mesura que les dones assalten parcel·les que els homes posseïen, aquests deixen d'interessar-se'n. Per exemple, a l'actualitat les xiques obtenen uns resultats acadèmics superiors als dels xics. I, curiosament, s'observa un creixent augment del fracàs acadèmic masculí especialment en aquelles

assignatures en les quals les xiques obtenen en general millors resultats: Llenguatge, Ciències Socials, Mates o Tecnologia.

El sociòleg F. Ortega(1993) defineix aquest fenomen com de “crisi de la masculinitat”: els esquemes tradicionals, juntament amb la pressió per l'igualitarisme, diversifiquen els models i dificulten l'assumpció d'una personalitat coherent. En general els xics s'enfronten a les noves situacions amb estratègies a la defensiva que els porten en molts casos al masclisme. Les regles de l'estereotip són l'únic segur que tenen, no solament perquè la seua situació és més avantatjosa que la de les dones, sinó perquè ampliar els límits de la seua masculinitat passa per assumir característiques que socialment tenen poc de valor.

La tímida aparició de models masculins igualitaris no és suficient per a solucionar la conflictivitat que suposa per als barons adquirir atributs molt marcats de la feminitat. Per contra, la identitat femenina és *una identitat que suma*. Les xiques mostren més iniciativa que els barons en tots els terrenys: personal, laboral, acadèmic... Aquesta capacitat permet que puguen acumular altres maneres de ser, per exemple la intel·ligència, sense renunciar totalment a l'estereotip tradicional. De fet, passa quasi el contrari, no és que se'ls exigisca renunciar a l'estereotip sinó que més bé hi ha la pressió per continuar-lo. Com assenyala Lorente (Lorente 2001) els nivells d'exigència per a homes i dones són diferents: a la dona se li demana acomplir el model holístic, és a dir, ha de ser bona en tot: bella, femenina, bona en el treball, bona en casa... Per a l'home, en canvi, el model simplista: només que destaque en alguna cosa ja se li reconeix el valor.

De manera que els homes, ja ho hem dit, -i els nostres joves ho corroboren-, a falta de models de referència masculins igualitaris, solen recórrer als estereotips. Les dones, en canvi, busquen nous models de referència i noves pautes a seguir. Però també ho tenen difícil: sense imatges valoritzades de si mateixes, amb una pobresa de figures femenines de poder o representatives en el camp del saber o de la cultura, les adolescents sovint integren elements del model masculí, que són els propis de les noves situacions socials a què es van incorporant, i confonen la igualtat amb ser iguals que l'altre, en les coses bones i en les dolentes. Les dificultats s'agreugen quan l'esforç no té com a contrapartida ni la igualtat salarial amb els homes, ni el reconeixement del treball no remunerat en l'àmbit privat.

Els moviments feministes dels anys setanta pensaven que amb la incorporació de la dona al treball remunerat, les tasques domèstiques i familiars deixarien de ser una càrrega per a les dones: una part l'absorbiria el mercat, d'una altra part s'ocuparia el sector públic, i la resta seria compartida amb els barons. Però res d'això ha ocorregut. El mercat continua passant del tema. Les classes amb mitjans econòmics han resolt el conflicte desplaçant part de la feina a dones més pobres; aquest fenomen, anomenat *la globalització de la cura*, oblida però que aquestes dones solen ser el suport econòmic de la seua pròpia família i el *cost afectiu* que això suposa. I pel que fa als homes, les dades parlen per elles mateixes.

Segons un estudi de Ma. Ángeles Durán (2000) una dona que no treballa fora de casa dedica una mitjana diària de 7,97 hores cada dia al treball domèstic no remunerat, sense comptar el temps invertit en les

relacions familiars. Una dona que té treball assalariat dedica 4,54 hores que sumades a les 7,23 de l'anterior sumen 11,77 dedicades diàriament a la doble jornada. En el mateix estudi l'autora assenyala que per a la cura dels xiquets foren necessàries en tot l'estat 14.514 en tot l'Estat, de les quals 11.820 les realitzaren les dones i 2.540 els homes. Per a fer tot el treball s'hagueren necessitat 9 milions de persones contractades a temps complet. I per a substituir el temps que ocuparen les dones, 7,1 milions de persones.

De manera que les dones s'han anat incorporant al mercat laboral sense haver-se pogut deslligar de l'àmbit domèstic. I això, les nostres adolescents ho saben; ells encara no. I nosaltres ho hem d'evidenciar en el treball educatiu.

La impossible conciliació

La incorporació de les dones al treball remunerat ha posat en evidència com a mínim dues contradiccions. La primera és el que Cristina Carrasco qualifica d'impossible conciliació entre dues lògiques, la *cultura de la cura* i la *cultura del benefici*. L'experiència quotidiana de les dones és la d'una negociació contínua, plena de tensions, entre els diferents àmbits socials, d'una banda com a cuidadores i de l'altra com a assalariades. És el que ha rebut el nom de "doble jornada" o "doble presència". I es tracta d'una tensió i d'una presa de decisions i eleccions que els homes no es veuen obligats a fer.

La segona, no per menys sagnant, és la gran mentida del sistema econòmic capitalista –i patriarcal–: l'ocultació de la relació entre el treball domèstic i el treball assalariat, de manera que els costos que hauria

d'assumir la producció capitalista passen a l'esfera domèstica. Aquest sistema ha creat "l'homo economicus", un individu desarrelat, sense afectes ni necessitats, que basa la seua identitat en el treball i en els beneficis que aquest proporciona. Aquest model, fonamentalment masculí, no pot realment existir, les persones "productives" són persones "afectives", homes i dones amb necessitats que no desapareixen, sinó que són cobertes per algú altre, sovint sense cap reconeixement. I són les dones les que han fet possible, amb el treball de cura diari, que el benefici econòmic siga possible.

Aquest sistema pervers, que gran part dels nostres adolescents avalen, perpetua la representació tradicional de gènere. Com explica Gil Calvo (1991) els homes s'han especialitzat en el capital humà instrumental (el treball) i les dones en el capital humà expressiu (l'amor i la cura de l'altre); per als homes, la vida privada funciona com un lloc de reanimació i recuperació de la vida laboral; per a les dones, la vida privada és un fi en ella mateixa.

La perspectiva de gènere

Per tot el que hem anat dient i sobretot per posar fre a la desorientació dels nostres adolescents, calen urgentment mesures orientadores que no sols critiquen els estereotips socials sinó que presenten models alternatius propis de feminitats i masculinitats igualitàries.

Per això els educadors han d'integrar el gènere en el treball educatiu i desenvolupar estratègies d'igualtat real. La perspectiva de *gènere* comporta considerar que, tot i que és obvi que les persones naixem

iguals, el medi, els estímuls, les idees en què som educats, i per damunt de tot el fet de nàixer home o dona, ens fan d'una manera o d'una altra. Així, les identitats masculines i femenines estan constituïdes per les expectatives que els pares i l'entorn familiar i social tenen sobre com serem o què farem si som dones o homes.

Des de la perspectiva del gènere hem de denunciar que l'educació i les expectatives ens fan distints i que aquesta discriminació és immoral quan suposa que l'emancipació d'un s'aconsegueix a costa de l'altre.

Les mesures educatives consistiran a potenciar imatges positives dels homes en l'àmbit privat i imatges positives de les dones en l'àmbit públic. Com assenyalen F. Barragán i A. Tomé (1999): “Queda pendent la incorporació dels xics a l'àmbit domèstic i familiar, el seu compromís amb certes tasques com la paternitat. Els xics necessiten desenvolupar valors relacionats amb la cura de les persones, aprendre a expressar emocions i amor i alliberar-se de la pressió de ser bèsties, insensibles, forts i mascles. [...] Les xiques necessiten informar-se sobre els sentiments dels xics i les seues pors, i també prendre consciència de les seues idees androcèntriques”. Solament quan els homes i les dones estiguen igualment representats en els dos camps, hi haurà igualtat d'oportunitats.

En definitiva, és imprescindible incorporar la reflexió sobre la legitimació d'una ètica del benefici per a allò públic i per als homes i d'una ètica de la cura per a l'espai privat i per a les dones. I criticar les repercussions que el manteniment d'aquesta escissió pot tenir i té en la promoció o fre de qualsevol pràctica portada a terme per dones. La

imatge social que se'ns dóna d'aquestes i l'escassa valoració de les seues activitats, repercuteixen en el grau d'autoestima i en la formació de les futures generacions.

Per tot el que s'ha exposat, les activitats tenen els blocs d'interès següents:

- a.** En primer lloc, tot un munt d'activitats encaminades a evidenciar i qüestionar els estereotips de gènere, especialment les actituds homofòbiques, els comportaments agressius i les seues conseqüències socials.
- b.** En segon lloc, exercicis que permeten analitzar des de la perspectiva de gènere els conceptes de prestigi social i professional de les dones i els processos de discriminació i segregació, criticar les ideologies i valors discriminatoris i afavorir la construcció de valors nous en relació a l'estatus que les dones han aconseguit actualment.
- c.** Finalment, activitats que analitzen el sexisme en els mitjans de comunicació, amb la mirada encara androcèntrica que pretén ser universal.

Rosa Sanchis i Enric Senabre, 2007